

Llegir en temps de lleure

Estudi de cas d'una colla d'adolescents amb el virus de la desafecció lectora¹

Cristina Aliagas
Universitat Pompeu Fabra

El nexa entre lectura i oci jove és un aspecte bandejat per la recerca sobre lectura al món de l'adolescent, més aviat enfocada a la lectura literària canònica o bé l'acadèmica. Tanmateix, moltes activitats que els adolescents desenvolupen en temps de lleure estan bastides per pràctiques de lectura (i d'escriptura) complexes que també formen part de la seva formació lletrada. Què aprenen llegint l'Sport i l'As al bar? Què aprenen llegint les revistes de rol sobre el món del Warhammer? Aquest article explora l'activitat lectora associada a pràctiques socials de lleure de dos amics estudiants desmotivats a les aules de secundària que afirmen que no els agrada llegir.

Paraules clau: antropologia de la lectura, lector feble, oci, pràctiques de lectura dominants i vernacles, identitats lectores.

Free-time reading. Studying the case of a group of teenagers with no interest in reading

The link between reading and young people's free time is often ignored by research on teenage reading habits, which tends to focus more on the standard literary or academic canon. However, many activities carried out by teenagers in their free time are based on complex reading (and writing) practices which also form part of their education. What do they learn by reading Sport and As newspapers in a bar? What do they learn by reading role-play magazines like Warhammer? This article explores reading activity linked to the social leisure practices of two unmotivated secondary students who say they don't like reading.

Keywords: reading anthropology, sporadic reader, dominant and vernacular reading habits, reading identities.

■ Imatges de lectors «poc lectors»

L'Arnau² seu per primera vegada a la darrera renglera de seients de l'autobús que, durant dos anys, el deixarà en una escola de formació professional als afores de Barcelona. Avui comencen les classes del mòdul d'educació física que ell ha triat i ha pagat amb el sou guanyat durant l'estiu en una botiga. Al juny passat, abans de rebre les notes finals suspeses de primer de batxillerat, ja feia mesos que havia decidit abandonar l'institut

Miquel Gibert. Avui comença una nova etapa per a ell, i és fidel al seu objectiu de vida d'esdevenir periodista esportiu. Treu la biografia del Josep Guardiola de la motxilla. La seva mare la hi va regalar el dia de Sant Jordi. Té quaranta minuts de camí i ganes de llegir.

El Manuel, en canvi, encara està de vacances. La propera setmana començarà un grau universitari de fisioteràpia en una universitat privada. Avui esmorza davant l'ordinador. Gairebé simultàniament, obre el Messenger, con-

sulta els correus electrònics i entra al seu bloc. L'Albert li ha confirmat que aquesta tarda pot quedar per continuar la partida de Warhammer. Clica al vincle que li ha enviat amb la web oficial del joc d'estratègia. S'alegra quan veu que ja és a la venda el nou número de la revista *White Dwarf* –la publicació pròpia d'aquesta afició– i s'exalta quan llegeix que aquesta revela tàctiques inèdites per resoldre la batalla que estan jugant. Tenir accés a aquesta informació significa poder i per això s'apressa a sortir al carrer en direcció a la botiga Games WorkShop. Hi comprarà la revista, la llegirà abans de dinar i prepararà una bona estratègia d'avançament per al seu exèrcit, constituït per elfs, hordes i *goblins*.

L'Arnau i el Manuel tenen dues coses en comú. La primera és que han estat «millors amics» al llarg de la secundària, juntament amb el Jaime i el Ferran. Formaven part d'una colla més extensa que es va començar a dissoldre quan l'Arnau i el Jaime varen repetir segon d'ESO i el Manuel va passar de curs «por los pelos». Dels quatre, el Ferran és l'únic a qui els estudis li van bé, i per això els amics l'anomenaven «el gamberro listo». La segona cosa que els uneix és que no els agrada llegir. «No somos de lectura», em va dir l'Arnau. Si, en el context d'una entrevista, els preguntes sobre la relació que tenen amb la lectura, et responen amb afirmacions contundents de l'estil d'aquestes: «Aunque no lea, yo sé que soy listo» (Arnau), «Si he de leer por obligación, ya no me gusta» (Jaime), «No leo mucho... Literatura nada, poesía nada» (Manuel). Es veuen com a poc lectors, com a mals estudiants i com a joves mandrosos. Són adolescents amb «mal d'escola» (Pennac, 2007), desapassionats amb els textos, els llibres i la cultura. Tenen el virus de la desafecció lectora.

L'actitud desinteressada envers la lectura dels amics està situada en el domini acadèmic, lligada a la posició i al rol social de ser estudiant

■ Una etnografia de l'apatia lectora adolescent

Aquest treball forma part d'un estudi qualitatiu més extens enfocat a comprendre etnogràficament el desinterès lector de quatre amics al llarg de l'adolescència (dels quinze als divuit o dinou anys). L'estudi triangula dades qualitatives generades des d'instruments de recerca complementaris: entrevistes obertes, observacions d'entorns lletrats i documentació d'escrits personals en paper i digitals. L'anàlisi se centra en les dinàmiques individuals i grupals de participació o resistència que aquests joves mostren envers pràctiques lectores diferenciades associades a dominis diversos de la vida social: l'institut, casa seva, la xarxa social, l'espai digital (Facebook i bloc), l'entorn laboral i els espais grupals i propis de lleure. Al llarg de quatre anys (2007-2010), he documentat, en el temps i en l'espai, expressions de les seves identitats lectores i he descrit com aquestes es configuren en una complexa tibiantor entre les experiències lectores que van acumulant dins i fora del context acadèmic.

Són tres les conclusions derivades de l'estudi de cas d'aquesta colla:

- La primera és que l'actitud desinteressada envers la lectura dels amics està situada en el domini acadèmic, lligada a la posició i al rol social de ser estudiant, i fortament vinculada a la manera «acadèmica» de ser lector.
- La segona és que el desinterès es concentra en formes textuais concretes, com ara la literatura, la poesia i qualsevol discurs escrit amb forma externa de llibre, especialment quan és gruixut i versa sobre temes que no els captiven.

- La tercera és que la predisposició indolent envers la lectura (acadèmica) –construïda allora institucionalment i biogràficament– eclipsa les altres formes, pràctiques i contextos en els quals són i es comporten com a lectors, però de textos al marge del cànon i associats a les aficions pròpies, com ara webs, revistes, diaris i llibres considerats «subcultura» (vegeu Aliagas, Castellà i Cassany (2009) per a una descripció més extensa de l'estudi i dels resultats).

■ Objectius específics d'aquest treball

En el context de l'ètnografia descrita, aquest treball es focalitza en l'estudi de l'activitat lectora dels membres de la colla inherent als espais propis de lleure, i presenta succintament una descripció narrada de dues pràctiques lectores en les quals dos dels informadors participaven activament al marge de l'institut: llegir críticament els diaris esportius (Arnau) i llegir literatura lligada als jocs d'estratègia i al món del rol (Manuel). Deixem pendents unes altres pràctiques interessants, com ara la que vam explorar en el cas del Jaime, qui, ansiós per comprendre els secrets que els ordinadors ensitgen, aprenia autònomament llenguatges de programació com ara el Visual Basic o el

La predisposició indolent envers la lectura eclipsa les altres formes, pràctiques i contextos en els quals són i es comporten com a lectors

C++, a partir de la consulta de manuals en línia. En tots els casos, la participació en la lectura es produïa lliurement en el dinàmic context de les seves aficions, impulsada per les identitats socio-professionals que estaven forjant durant aquell període de transició psi-

cològica i social, en el qual s'allunyaven de l'adolescència cap al món adult.

Els tres objectius específics que han guiat aquesta part de la recerca són fonamentalment descriptius i, en conjunt, busquen una transformació de la imatge social de l'adolescent titllat acadèmicament i socialment de «lector feble»:

1. Documentar, en el context de la colla, pràctiques lectores vernacles vinculades a pràctiques socials de lleure.
2. Descriure, des d'una perspectiva biogràfica, les motivacions i els significats personals associats a les pràctiques lectores documentades.
3. Copsar què aprenen –sobre els textos, la comunicació i el procés lector– quan llegeixen des de la posició de fan, i entendre els efectes que aquestes experiències textuales tenen en la construcció de la identitat lectora.

La direcció conceptual de l'anàlisi soterra dos supòsits de partida que cal explicitar. D'una banda, la convicció que practicar una afició en molts casos implica participar en pràctiques de lectura i d'escriptura específiques del passatemp. De l'altra, que la participació en pràctiques lletrades vernacles genera aprenentatges culturals i discursius específics que també formen part de la formació lletrada dels individus.

■ Zoom: Oci adolescent i participació en la lectura

L'oci és una esfera social sovint central en la vida de les persones de la qual ben poca cosa en sabem. Potser per desconeixement, l'associem tòpicament al fet d'estar sense fer res que sigui socialment productiu, cognitivament complex o culturalment formatiu. Les percepcions generals són que jugar a futbol, a rol o a un videojoc són activitats banals, frívoles, en les quals s'hi partici-

Sabem poc del paper que té el lleure en la construcció de les identitats lletrades de la gent

pa per «matar el temps mort» durant el qual no s'està ni estudiant ni treballant. Tot i que, certament, la funció que els individus assignem en aquestes pràctiques seria la

de divertir-nos, no podem obviar que, tanmateix, hi ocorren aprenentatges comunicatius particulars i genuïns.

Els estudis que contempen la dimensió de la lectura en temps d'oci són escassos i sovint formen part d'investigacions sociològiques orientades a conèixer estadísticament les activitats de lleure del jovent (Centro de Investigaciones Sociológicas, 1998 i 2003; Ministerio de Cultura, 2009). Alguns estudis suggereixen que els joves inverteixen massa temps fent allò que els agrada i que això els distreu de les responsabilitats escolars (Bofarull, 2003). Desmarcant-nos d'aquest debat, considerem, com Barton i Hamilton (2001), que sabem poc del paper que té el lleure en la construcció de les identitats lletrades de la gent (dels adolescents en concret), i que cal convertir-lo en objecte d'estudi.

En aquesta recerca, ens aproximem a la intersecció entre oci, lectura i adolescència des de l'òptica teòrica dels nous estudis de literacitat³ (NEL) (Barton i Hamilton, 2001; Cassany, 2010), un camp d'estudi jove que ha arbitrat «una teoria sobre la literacitat⁴ com a pràctica social» (Barton i Hamilton, 2001). Des d'una posició teòrica d'orientació sociocultural a l'estudi de la lectura i l'escriptura, la mirada dels NEL es desmarca i aho-rra complementa els estudis psicològics importants, en bona part aferrats a comprendre què passa universalment en la ment de l'individu quan llegeix. En contrast, aquests antropòlegs de

la lectura surten al món social per explorar, amb ulleres d'ètnògrafs, la lectura habitual (ordinària, no hegemònica); què i com les persones (d'edats, cultures i classes socials diferents) llegeixen i escriuen en situacions privades i socials de la vida quotidiana, al marge de l'entorn escolar i institucional.

Els NEL s'han especialitzat en la documentació de les «pràctiques lletrades» contemporànies, enteses com les maneres culturals generals ritualitzades d'emprar el discurs escrit en contextos socioculturals específics. Distingeixen les pràctiques lletrades «dominants» –històricament validades com a culturalment i lingüísticament legítimes, sostingudes per estructures de poder social i institucions com ara les educatives– de les «vernacles», concebudes com les maneres locals, privades, com els individus usem els textos escrits en contextos quotidians no institucionals, en diversos grups socials, comunitats i cultures. Les pràctiques vernacles són privades, autogenerades i estructurades per cada individu, apreses informalment, i no s'adeqüen necessàriament a la llengua normativa ni als protocols dels gèneres textuals coneguts.

Aquest treball contribueix al creixent conjunt d'estudis descriptius dels NEL, que, des de la dècada de 1980, han adquirit el compromís de retratar la lectura i l'escriptura social distintiva del món lletrat contemporani. D'altra banda, complementa amb un angle inèdit d'estudi –l'oci– les recerques que, des d'aquesta perspectiva, s'estan generant amb joves catalans, dirigides a la descripció de pràctiques lletrades vernacles digi-

Ens aproximem a la intersecció entre oci, lectura i adolescència des de l'òptica teòrica dels nous estudis de literacitat

tals (Cassany, Sala i Hernández, 2008; Cassany i Ayala, 2008), poètiques (Sanz, 2009) i laborals (Cassany i López, 2010). Aquest treball aporta una exploració de la lectura vernacla com a activitat inserida en pràctiques socials d'oci de joves que fracassen amb els estàndards lletrats a les aules de secundària. Aquest és el cas de l'Arnau i el Manuel, dos joves que actuen com a poc lectors o com a lectors experts segons la posició social des de la qual llegeixen, sigui la d'estudiant o la de practicant d'una afició.

■ **L'Arnau, un lector crític de diaris esportius**

L'Arnau volia ser periodista esportiu. La identitat futbolística era visible a gairebé tots els espais físics i socials de la seva vida, començant per l'estil de roba esportiva que vestia. A la seva habitació, els objectes futbolístics (trofeus, medalles, pòsters i fotografies de futbolistes d'elit) competien semiòticament amb la petita prestatgeria que suportava els llibres i els diccionaris escolars. El futbol estructurava part del seu temps lliure, era tema segur de conversa amb amics i familiars, motiu d'actualització del Facebook i fins i tot un punt humà de connexió amb algun professor.

■ **La construcció de l'interès en el context familiar**

L'interès de l'Arnau pel futbol va sorgir en el context familiar, on l'afició blaugrana era una implicació dominant i ben valorada. Des de ben petit, li agradava acompanyar la mare a comprar l'*Sport* i fullejar-lo amb ella. Aquesta pràctica vernacla formava part d'un conjunt de tradicions, interessos i activitats familiars connectades amb el futbol. L'avi era directiu de la secció d'handbol del Futbol Club Barcelona i, per aquesta vinculació, la seva família tenia seients personals al Camp

Nou i rebia mensualment promocions de màrqueting i la revista *Barça*. La implicació professional de l'avi al Barça havia portat la filla a seguir el club a través de diaris i programes televisius, com també a gaudir dels partits en directe des del camp, acompanyada per un dels dos fills.

L'Arnau va portar a l'extrem l'afiliació familiar futbolística. Als onze anys, va assumir la responsabilitat de comprar el diari cada tarda. L'introduïa a la llar, el llegia o el fullejava (segons el temps i les ganes que tenia de fer-ho) i després el passava al germà. Posteriorment, mentre la mare cuinava o quan sopaven, li explicaven les novetats de la lliga. Aquesta dinàmica es va enfortir quan l'Arnau tenia quinze anys, coincidint amb una baixa llarga de la mare per malaltia greu. Els germans l'entretenien amb les novetats del panorama futbolístic, li feien de lectors i de periodistes. L'Arnau llegia fixant-se en els detalls, amb l'objectiu d'oferir-li informacions més precises que el germà. En aquest context lletrat familiar, l'Arnau estava adoptant el rol de periodista: havia de manejar fonts diverses, adquirir informació i processar-la per comunicar-la a una receptora que coneixia bé el tema.

En situar la pràctica lectora al context de la història familiar, es copsa que, quan l'Arnau comprava, llegia o fullejava els diaris esportius, no només estava nodrint un interès personal, sinó que també estava participant i mantenint una tradició que unia la família. A través d'aquesta pràctica lletrada, l'Arnau participava com a «bon culer» en la cultura futbolística i com a bon fill,

Aquest treball aporta una exploració de la lectura vernacla com a activitat inserida en pràctiques socials d'oci de joves que fracassen amb els estàndards lletrats a les aules de secundària

germà i nét a la família, en cuidar humanament les relacions familiars i potenciar la identitat blaugrana.

■ Llegir l'*Sport* i l'*As* al bar Pepe

A l'adolescència, les condicions de lectura dels diaris esportius varen canviar. L'Arnau s'acostumà a llegir-los al bar Pepe, situat a la cantonada de l'institut. Hi passava gran part del dia, fos perquè feia campanya, perquè s'hi trobava amb els amics o simplement perquè esperava l'hora d'anar a entrenar. Allà compraven l'*Sport* i l'*As* (a vegades el *Mundo*) i aquelles possibilitats d'accedir als diaris l'engrescaven a confrontar dades. En aquest nou context lector, va comprendre que «hay mucha mentira en los periódicos» i va desenvolupar una mirada escèptica envers les informacions que consumia. En la interacció següent, l'Arnau contrasta la fiabilitat informativa dels tres diaris segons els interessos futbolístics i comercials que els constreixen. També comenta com ara llegeix l'*Sport* amb suspicàcia, el diari en el qual confiava per tradició familiar:

ARNAU: Muchas veces lo que hago es leerme el *Sport* y el *As* ¿sabes? Y el *Sport* te dice: «tal jugador va a venir aquí» y el *As* «este jugador también va a venir aquí» [...] Cuando lees este periódico [*As*] lo que hace es darte una mentira y hacerte creer que esto va así. Es como una serie: te dejan en un punto que quieres al día siguiente volverlo a leer. El *Sport* en cuanto a fichajes es cuanto más me he enganchado yo [...]. El *Sport* te mete la película de cómo van los fichajes del Barça, pero luego ves otros, pues sabes que el *Sport* está mintiendo [...] el *Mundo Deportivo* es más objetivo, aunque el *Sport* a lo mejor está mejor. No sé, es cuestión de gustos también. A mi abuelo le gusta mucho el *Sport* y a mí ahora me gusta más el *Mundo*...

CRISTINA: ¿Qué diferencia hay entre el *Mundo* y el *Sport*?

ARNAU: Te dice más la verdad [...] El *Sport* te dice mucho lo que quieres escuchar.

Jo era una *outsider* al món futbolístic, amb una experiència lectora feble dels recursos informatius de l'àmbit. A l'Arnau, li agradava que ens trobéssim al bar Pepe per ensenyar-me in situ on, què i com llegia. Cercava els diaris disponibles i n'anava llegint i comentant els titulars, les notícies i les fotografies. Era una bona oportunitat per documentar com parlava com a lector de premsa esportiva i quins coneixements havia adquirit sobre els gèneres de l'àmbit (vegeu l'estudi de Manresa (2010) sobre com parla el lector adolescent dels textos literaris que llegeix). L'anàlisi posterior d'aquestes seqüències em van fer veure que l'Arnau era un lector experimentat i crític de premsa esportiva. Coneixia l'estructura dels diaris, els trets discursius i lèxics específics de l'àmbit, i disposava d'un coneixement enciclopèdic sobre història del futbol. De seguida reconeixia els periodistes que li agradaven i els que li feien ràbia perquè no entenien el futbol com ell, els quals llegia per poder-los criticar. A més, era ràpid construint una representació de la notícia a partir de la lectura del titular i molt hàbil avaluant les notícies que podia no llegir perquè «mirando la tele ya te enteras».

D'altra banda, l'Arnau no es creia tot el que llegia, perquè havia entès que els diaris són ideològics –que manipulen informació i n'amaguen–, que fomenten el sensacionalisme i que es mouen per interessos comercials i per inclinacions polítiques. El quadre 1 inclou fragments del seu discurs que revelen una reflexió atenta de la llengua i una actitud crítica amb la informació obtinguda de la premsa esportiva, així com una opinió força madura de les dinàmiques que mouen l'àmbit futbolístic.

Com ho diu l'Arnau?	Elements de lectura crítica
«Los diarios mienten» «Este titular está mal dicho» «Este diario [el Marca] miente mucho» «Hay mucha mentira en los periódicos» «Te lo ponen de una manera que te lo tragas»	Ideologia.
«Hay sensacionalismo [...] lo que hay detrás es dinero [...] por eso las cadenas y los periódicos hacen márketing»	Sensacionalisme.
«Son como cotilleos» «El Sport es siempre así [...] crea cotilleo» «Una vez ha acabado el partido de fútbol es como un negocio: explotas al trabajador hasta que el tío acabe» «Las cajas invierten en fútbol subvencionando equipos» «Es como una serie: te dejan en un punto que quieres al día siguiente volverlo a leer» «Cuando ganamos la Eurocopa, la Cuatro ganó un dinero impresionante»	Interessos comercials.
«El Laporta hace política, fomenta la rivalidad Barça-Madrid. Él lo que quiere es ser político»	Actituds polítiques.

Quadre 1. Elements de lectura crítica en el discurs de l'Arnau

■ La institucionalització de l'afició (del diari al llibre)

Als divuit anys, va decidir abandonar l'institut i inscriure's en un curs d'accés a un mòdul d'educació física. Amb aquesta decisió, estava formalitzant acadèmicament la seva afició i va convertir aquell interès de vida seriós en una oportunitat professional. Fou en aquest context biogràfic quan es va produir el salt del diari al llibre. Durant el llarg trajecte amb autobús que feia per arribar a l'escola de for-

mació professional, li agradava llegir les biografies dels jugadors i dels entrenadors que admirava. En aquell moment, llegia la de Josep Guardiola, l'actual entrenador del Barça: «Me lo llevaba a todos *laos*. Me lo leía en el metro, en el bus». A l'hora de l'esbarjo, li agradava seguir llegint en un bar:

ARNAU: Lo llevé al cole. Yo me lo leía y me gustaba, y lo hacía más como para distracción del camino [...]. Era al principio y tampoco conocía a los de la clase. No me decían nada. Yo me lo iba leyendo y en la hora del patio, como no hablaba con nadie, me iba yo y me lo leía. Mi cafecito, mi diario y mi libro.

Aquella biografia contenia experiències que li interessaven: «Lo que me encanta de él es que cada frase que dice, aprendes, y por eso me leo su libro». Llegint-la, connectava amb el seu món imaginat: «Me gustaba mucho porque era una vida que me hubiese gustado tener». A través d'aquella lectura, l'Arnau es contagiava de la passió del Pep Guardiola pel futbol, que l'imbuïa d'un esperit de sacrifici i d'autosuperació en els estudis: havia trobat acompanyament en una nova etapa plena de possibilitats, però també d'expectatives familiars i –ara sí– de por de fracassar.

CRISTINA: ¿Qué aprendes en estos libros?

ARNAU: No sé... Como leo la vida de otra persona, pues ver qué ha hecho y valorar lo que ha hecho. Eso me puede ayudar a mi. Por ejemplo, Guardiola si es entrenador y está donde está es porque toda la vida ha *luchao* por ello. Yo no estoy donde está él, es porque no lo he deseado igual que lo ha deseado él, y yo puedo aprender de él. Lo veo así de esta manera.

■ El Manuel, del Warhammer a la literatura fantàstica

El Manuel era un *friqui* del Warhammer, un joc d'estratègia amb miniatures de 30 mil·límetres d'altura que els jugadors pinten i després entren per constituir exèrcits que combaten en camps de batalla representats en relleu en un tauler. Aquesta afició es va definir en l'etapa preadolescent i es va consolidar al llarg de l'adolescència, però no va transcendir a l'edat adulta. A diferència de l'Arnau, per a qui el futbol era un interès de vida central i veritable, el Manuel simplement practicava una afició.

L'escenari narratiu bèl·lic que més li agradava era Warhammer, un món dominat per la guerra constant des que una catàstrofe ancestral va deixar-lo immers en una màgia que va engendrar multitud de criatures que encara lluiten per controlar el planeta. També havia jugat a unes altres versions del joc, com ara El Senyor dels Anells, que situa les batalles clau de la trilogia a la Terra Mitjana de Tolkien, i Warhammer 40.000, ambientat en un futur llunyà, sinistre i inhòspit, on l'Imperi de l'Home lluita contra els incessants atacs d'alienígenes i d'altres criatures adoradores dels déus del Caos.

■ El poder que dona llegir

El Manuel va entrar al món del rol una tarda quan passejava amb l'Albert. Es van quedar bocabadats davant d'un aparador que exposava miniatures pintades a mà. La curiositat els va impulsar a entrar-hi i una dependent els va fer cinc cèntims sobre l'univers dels *war games*, alhora que els mostrava les instal·lacions, que incloïen botiga, sales de joc i cafeteria. Els va convidar a inscriure's gratuïtament a un curs d'iniciació als jocs de rol i estratègia, i així fou com van tornar-hi a la tarda següent.

Al costat de jugadors experts, el Manuel i l'Albert van aprendre a jugar a Warhammer, que ràpidament va convertir-se en un *divertimento* preferent: no només calia participar en els campionats, sinó que també calia guanyar-los. I, per guanyar-los, calia estar al dia, comprar i llegir les revistes que s'anaven publicant, comprar el llibre de regles de les diverses versions i extensions del joc, les eines de pintura (pinzells, colors, etc.), el maletí negre professional propi dels experts, i també jugar-hi dia i nit. En un dels campionats, van quedar en segon lloc i això els va animar a comprar, llegir i entrenar més. El següent el van guanyar i, posteriorment, el Manuel va rebre un premi finalista de pintura de figuretes al Saló del Hobby.

■ De la revista *White Dwarf*...

El Manuel es va convertir en un bon jugador de Warhammer llegint els documents clau del joc: els llibres de regles i la revista *White Dwarf*. A continuació, explica com entén la complexitat d'aquest joc, la centralitat que hi té el llibre de regles i la dificultat que suposa aprendre a manejar-lo:

MANUEL: Warhammer es más... Saber lo que va a hacer el otro para tú mover. Es una batalla, entonces tienes que pensar «joder:: ¿pues qué hago aquí? voy a hacer un amago, ahora hago otra cosa» [...] Tienes que medir un poco la distancia [...] Tienes unas reglas, hay muchas. O sea... No es solo mover y tal: es mover y hacer servir cada cosa. Hay unas reglas de psicología de los propios muñecos: pueden sufrir pánico, pueden tener miedo, pueden huir. Eso cada miniatura, cada ejército, cada equipo. O sea ¡es un libro de reglas así! Es difícil empezar a jugar.

El desenvolupament del Manuel com a jugador de Warhammer va passar per aprendre a

emprar amb eficàcia el llibre de regles de cadascuna de les versions, edicions i extensions del joc: conèixer-ne l'estructura, els recursos que incloïa i estar familiaritzat amb el vocabulari de cada univers era fonamental per localitzar-hi informació i fer interpretacions acurades de les regles durant la partida. La guerra no es podia paralitzar per desconeixement del significat d'un mot o per dificultats en la interpretació de l'espai orogràfic d'un mapa o d'una taula de codificació dels moviments.

El llibre de regles era «la bíblia» del joc i oferia tot d'instruments lletrats multimodals imprescindibles per jugar: descripcions narrades del món fictici, cronologies i mapes, instruccions sobre les possibilitats de lluita (setges, campanyes, batalles), les criatures (bèsties, dragons, minotaus...) i les persones (cavallers, guàrdies, mags, prínceps...) que podien jugar en cada batalla, així com els atributs (capacitats i limitacions) i els instruments de guerra (ballestes, armadures, pedres energètiques...) que els definien. També fixava, a partir d'un complex sistema de taules, els punts inicials de cada jugador, els torns de batalla (de comandament, atac, moviment, resolució o retirada i subministrament) i les distàncies d'avançament, decidides per la suma dels punts de dos daus llençats per cada jugador en cada torn, pràctica que portava contínuament els jugadors a fer càlculs probabilístics.

D'altra banda, el Manuel va esdevenir un lector assidu de la revista *White Dwarf* (*Nan Blanc*), la publicació mensual exclusiva del món social del Warhammer. A través d'aquesta lectura, va descobrir els productes que podia comprar (instruments de pintura, accessoris decoratius per als taulers, miniatures, llibres), va aprendre a pintar les figuretes llegint els articles pràctics d'iniciació a aquesta afició i va guanyar perspectiva estratègica llegint els extensos —i complexos!— informes de batalla entre jugadors experts, que incloïen descripcions de l'escenari, situació

històrica i ressenyes precises del desenvolupament de les campanyes. Li agradava especialment llegir les darreres pàgines, on jugadors experimentats comentaven les cartes de jugadors novells que s'havien animat a narrar una experiència de joc o que demanaven consell per resoldre les situacions en què s'havien encallat.

■ ... a la literatura fantàstica

Les identitats socials de *friqui* i jugador de Warhammer van portar el Manuel a llegir novel·les ben valorades en aquell entorn social. Els bons jugadors de Warhammer que coneixia eren lectors de novel·les temàticament relacionades amb la guerra, la màgia i el misteri, i sovint parlaven de l'univers mitològic de Tolkien a *El Hobbit* i *El Senyor dels Anells*. Al Manuel, li van encantar i va seguir amb *Eragon*, de Christopher Paolini, que és el primer llibre de la saga *El Legado*, i després amb les històries de Patrick O'Brian sobre batalles navals ambientades en l'època de Napoleó. El repertori lector va créixer amb les novel·les de misteri d'Agatha Christie i unes altres de relacionades amb el món de la màgia, com és el cas de *Harry Potter*, de J.K. Rowling. Als divuit anys, va començar a desvincular-se del món del rol, i aleshores es va produir un salt cap a les novel·les clàssiques d'aventures, en part promogut per la germana, a qui veia com «mi asesora de libros». Va gaudir amb *El Conde de Montecristo* i *Los tres mosqueteros*, d'Alexandre Dumas, com també amb els relats detectivescos de *Sherlock Holmes*, de Sir Arthur Conan Doyle.

El Manuel llegia força però no es veia com a lector, i aquesta identitat em va costar d'entendre:

MANUEL: No leo mucho. A lo mejor me leo dos o tres libros por año pero diferentes tipos de lecturas... O sea, un poco de todo, literatura **nada** / poesía **nada**.

CRISTINA: Mmm... ¿Qué es literatura?

MANUEL: Literatura puede ser, por ejemplo..., libros muy difíciles de entender que te los tienes que leer muy tranquilamente, novelas muy complicadas como Los miserables, que es muy espeso todo ¿sabes?

CRISTINA: ¿Lo has intentado?

MANUEL: Los miserables nada, o sea- me leí un trozo. Los miserables es- el hombre va caminando a una iglesia, se tira cincuenta páginas literalmente describiendo esa iglesia y luego esa iglesia no vuelve a aparecer y sigue su camino. Es un libro muy pesadito. La gente que lo usa de literatura es «oi:: ¡es muy enriquecido!». Y a mi todo esto me cansa. ¡No puedo! A mí que me enganche rápido el libro.

La identitat «poc lectora» del Manuel s'havia definit en relació amb la representació que havia construït sobre els lectors ideals: per a ell, el *bon lector* era aquell qui llegia amb regularitat perquè gaudia aprenent coses culturalment rellevants, qui llegia llibres «muy difíciles de entender» i, en concret, gèneres socialment coneguts i culturalment respectats associats a la «literatura» i la «poesia». El Manuel llegia però discontinuament i llegia llibres però no els consagrats. A més, considerava que el mot *literatura* no recollia les novel·les que li agradaven –que definia com «un poco de todo»–, perquè no les veia «complicadas». De fet, estava tan acostumat a llegir –sense instruccions ni exàmens ni treballs– llibres difícils que li interessaven, que ja li semblaven fàcils! D'altra banda, el Manuel es veia com algú amb poc talent per la llengua i l'expressió escrita, autoimatge confirmada, deia, pels suspensos sistemàtics en les assignatures de català i anglès («En letras, soy malísimo», «Para la filología soy:: horrible / horrible / además inglés lo repugno»). Aquest conjunt de representacions sobre els lec-

tors i la lectura feien que el Manuel no se sentís un lector legítim i que es trobés més còmode projectant-se com algú que no llegeix gaire.

■ Conclusions

En aquest treball, hi hem abordat la intersecció entre lectura i lleure en l'univers adolescent des d'una mirada antropològica. Els casos de l'Arnau i el Manuel –òbviament no generalitzables– ens han portat a observar el conjunt d'aspectes que sintetitzem a continuació:

- *Estudiants que a l'institut són titllats de lectors febles i que ells mateixos s'hi veuen poden comportar-se com a lectors competents en uns altres contextos de la seva vida.* Aquesta constatació ens porta a relativitzar l'ús social que a vegades es fa de les etiquetes lectores (per exemple: *bon lector*, *mal lector* o *lector crític*). Sembla més ric entendre les identitats lectores com a posicions contextualitzades, múltiples i fluctuants en el temps vital de l'adolescent, i no pas com a posicions absolutes.
- *La motivació lectora d'alguns joves estudiants desmotivats a l'aula pot augmentar quan la lectura s'insereix en una pràctica socialment rellevant i biogràficament significativa.* En els espais d'oci explorats, la participació lectora de l'Arnau i el Manuel estava inserida en pràctiques socials (*jugar a futbol*, *jugar a rol*), a través de les quals participaven activament en cultures concretes (el món futbolístic, el món del rol) dominades per textos i pràctiques de lectura específics (llegir diaris esportius, revistes o gèneres literaris concrets). En aquests entorns no institucionals, els informadors nodrien interessos interns lligats a les seves aficions, alhora que donaven sentit a l'acte de seure, aïllar-se una estona i concentrar la vida en un text. Per tant, sembla que el fet que la tasca lectora estigui

contextualitzada en una dinàmica social o en un procés de desenvolupament d'un interès personal, pot portar joves com ara l'Arnau i el Manuel a acceptar el cost que suposa processar un text.

- *Llegint des de la posició social de fan, també s'aprenen coses.* En els casos documentats, hem descrit les lectures vernacles en temps d'oci dels informadors des de la complexitat comunicativa que suposen. En aquest sentit, el cas de l'Arnau ha mostrat com un jove desinteressat per la lectura i la llengua reflexionava sobre els usos manipuladors de la llengua a partir de la seva pràctica de lectura diària d'un parell de diaris esportius. D'altra banda, el cas del Manuel ha mostrat com un jove desapassionat amb la «literatura» aprenia estructures narratives i les particularitats de gèneres literaris diversos a través de productes que no solen formar part del currículum lector de secundària.

L'actitud positiva dels informadors envers la lectura vernacle en temps d'oci que hem documentat contrasta amb les resistències que marquen la seva participació en les pràctiques lectores acadèmiques, de les quals es defensaven amb un bast repertori de tàctiques de no-lectura. Des d'aquesta observació, ens preguntem si el reconeixement a l'aula de la lectura i dels textos vernacles podria implicar –almenys a estones– joves lectors febles que, com l'Arnau i el Manuel, tenen passions, talents i experiències lletrades que desenvolupen quotidianament, però que les consideren desconnectades del que es llegeix a l'institut. El que sembla sensat pensar és que el

El reconeixement en el discurs del professor de pràctiques i textos vernacles podria implicar un reconeixement de les identitats lectores no acadèmiques que hi van associades

reconeixement en el discurs del professor d'aquestes pràctiques i textos vernacles podria implicar un reconeixement de les identitats lectores no acadèmiques que hi van associades. I en el fons, com diu Pennac (2007), el més important és que els alumnes existeixin a l'aula, sigui com sigui, però que, almenys a estones, hi siguin.

Notes

1. Aquest treball forma part d'una tesi doctoral en curs dirigida per Daniel Cassany (UPF) i per Josep M. Castellà (UPF), que ha gaudit d'una beca predoctoral FPU/MEC (AP2005-1342). La tesi s'inscriu en el projecte de recerca titulat *Descripción de algunas prácticas letradas recientes: Análisis lingüístico y propuesta didáctica* (HUM2007-62118/FILO, del 12 de desembre de 2007 al 12 de desembre de 2010), dels Programas Nacionales del Plan Nacional de Investigación Científica, Desarrollo e Innovación Tecnológica 2007-2010, Dirección General de Investigación, MEC, adscrit al Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge de la UPF. D'altra banda, aquest projecte forma part del Gr@el (Grup de Recerca sobre Aprenentatge i Ensenyament de Llengües), col·lectiu de recerca consolidat amb finançament, Modalitat B (AGAUR, 18-10-2005, núm. 00097), adscrit al mateix departament.
2. Seguint els protocols ètics de la recerca etnogràfica, tots els noms propis de persones i d'institucions són pseudònims, per tal de garantir l'anonimat dels informadors.
3. Per a una descripció de l'enfocament dels NEL, vegeu Barton i Hamilton (2001), Zavala

(2009) i Cassany (2010). Per a una compilació traduïda al castellà dels articles clàssics d'aquesta tradició, vegeu Zavala, Niño-Murcia i Ames (2004).

4. El mot *literacitat* significa 'lectura i escriptura' i s'associa a una concepció sociocultural dels processos d'alfabetització. Es distingeix i alhora complementa les visions psicològiques i cognitives que han examinat els processos tècnics, universals, implicats en l'acte lector.

Referències bibliogràfiques

- ALIAGAS, C.; CASTELLÀ, J.M.; CASSANY, D. (2009). «Aunque lea poco, yo sé que soy listo. Estudio de caso de un adolescente que no lee literatura». *Ocnos*, núm. 5, p. 97-112.
- BARTON, D.; HAMILTON, M. (2001): «La literacidad entendida como practica social», a ZAVALA, V.; NINO-MURCIA, M.; AMES, P. (ed.): *Escritura y sociedad: Nuevas perspectivas teóricas y etnográficas*. Lima. Red para el Desarrollo de las Ciencias Sociales en el Perú, 1998.
- BOFARULL, I. de (2003): «Adolescentes eternos y ocio mediático». *Comunicar*, núm. 21, p. 109-113.
- CASSANY, D. (2010): «Prácticas letradas contemporáneas: Claves para su desarrollo», a *Congreso Leer.es* [en línia]. Madrid. Ministerio de Educación. <www.leer.es>.
- CASSANY, D.; AYALA, G. (2008): «Nativos e inmigrantes digitales en la escuela». *Participación Educativa*, núm. 9, p. 53-71 [en línia]. <www.mec.es/cescs/revista/revista9.pdf>.
- CASSANY, D.; LÓPEZ, C. (2010): «De la universidad al mundo laboral: continuidad y contraste entre las prácticas letradas académicas y profesionales», a PARODI, G. (ed.): *Alfabetización académica y profesional en el siglo XXI: Leer y escribir desde las disciplinas*. Santiago de Chile. Academia Chilena de la Lengua / Planeta.
- CASSANY, D.; SALA, J.; HERNÁNDEZ, C. (2008): «Escribir "al margen de la ley": Prácticas letradas vernáculas de adolescentes catalanes». *Actes del 8º Congreso de Lingüística General* [en línia]. UAM. <www.upf.edu/dtf/recerca/grups/grael/LC/biblio/cngr2008/DCJSCHEscribirDEF.pdf>.
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (1998): *Tiempo libre y hábitos de lectura I* [en línia]. CIS. Estudi núm. 2.280. <www.cis.es/cis/opencms/ES/index.html>.
- (2003): *Tiempo libre y hábitos de lectura II* [en línia]. CIS. Estudi núm. 2.478. <www.cis.es/cis/opencms/ES/index.html>.
- MANRESA, M. (2010). «Com parla el lector adolescent sobre els textos literaris que llegeix?», a GUASCH, O. i MILIAN, M. (ed.): *Leducació lingüística i literària en entorns multilingües: Recerca per a nous contextos*. Bellaterra. Universitat Autònoma de Barcelona, p. 47-59.
- MINISTERIO DE CULTURA (2009): *La percepción de los inmigrantes sobre la lectura* [en línia]. Fundación Germán Sánchez Ruipérez. <www.mcu.es/libro/MC/CentroDoc/Informes/HabitosLectura.html>.
- PENNAC, D. (2007): *Mal d'escola*. Barcelona. Empúries, 2008.
- SANZ, G. (2009): *Escritura jove a la xarxa: Exploració de les pràctiques vernacles dels adolescents a Internet* [en línia]. Llicència d'estudi. <www.upf.edu/dtf/recerca/grups/grael/LC/biblio/gsmem.pdf>.
- ZAVALA, V. (2009): «La literacidad o lo que la gente hace con la lectura y la escritura», a CASSANY, D. (comp.): *Para ser letrados: Voces y miradas sobre la lectura*. Barcelona. Paidós, p. 25-35.
- ZAVALA, V.; NINO-MURCIA, M.; AMES, P. (ed.) (2004): *Escritura y sociedad: Nuevas perspectivas teóricas y etnográficas*. Lima. Red para el Desarrollo de las Ciencias Sociales en el Perú.

Referències de l'autora

Cristina Aliagas Marin

Grup de Recerca sobre Literacitat Crítica (GR@EL).

Universitat Pompeu Fabra. Barcelona

cristina.aliagas@upf.edu

Línies de recerca: antropologia de la lectura; els nous estudis de literacitat; desinterès lector adolescent; identitats lectores.

Aquest article fou sol·licitat per ARTICLES DE DIDÀCTICA DE LA LLENGUA I DE LA LITERATURA el mes de juny de 2010 i acceptat el mes d'octubre de 2010 per ser-hi publicat.